

Scènes uit een huwelijk

Internationaal Theater Amsterdam

Burenruzie met jezelf

'Scheiden is lijden', maar soms valt er ook voor samenleven geen andere omschrijving te verzinnen. In hun jonge jaren passen academicus Johan en advocate Marianne, de hoofdpersonages uit Scènes uit een huwelijk, even harmonieus bij elkaar als mozzarella bij tomaat of als koekjes bij koffie. Ze hebben kinderen en een succesvolle carrière, en praten hoofdschuddend over de relatieproblemen van mensen die ze kennen. 'Het is bijna onfatsoenlijk hoe gelukkig we zijn', mijmert Johan. Oké, ze hebben misschien wat minder seks of wat minder spannende seks dan ze zouden willen, maar verder lijkt er geen vuiltje aan de lucht. Weten zij veel dat ze jaren later in hetzelfde schuitje zullen zitten als die ruziënde koppels waar ze zo meewarig over praten. Dat Johan een affaire zal beginnen met een jongere vrouw. Dat hij Marianne zal toeschreeuwen 'dat het doodsaai is om met haar te vrijen' en hij 'zin heeft om haar te slaan als ze aan het ontbijt netjes haar eitje zit te pellen'. Weten zij veel. De jonge Johan en Marianne horen die verwijten nochtans al van in het begin door de muren van hun huis galmen. Scenograaf Jan Versweyveld zorgde namelijk voor een opmerkelijke decoropbouw, waarbij drie acteurskoppels simultaan – maar in andere kamers op de scène – gestalte geven aan Johan en Marianne op drie verschillende momenten in hun huwelijk. Het publiek schuift mee op van kamer naar kamer. U dacht er gewoon eens lekker voor te gaan zitten? Think again!

Deze evergreen was bij de beste tien

Scènes uit een huwelijk, in een regie van Ivo van Hove, is een van de langstlopende producties van Internationaal Theater Amsterdam (het voormalige Toneelgroep Amsterdam). Het stuk doet sinds 2005 het publiek enthousiast applaudisseren, en journalisten de grootste complimenten uit hun klavier toveren. Zo zette Andrew Dickson van het Britse The Guardian de voorstelling in 2013 zonder verpinken in zijn lijstje van de 'tien beste theaterstukken van het jaar'.

Ivo van Hove, directeur van Internationaal Theater Amsterdam, vergelijkt zijn stuk met 'goede wijn' die steeds beter wordt met de jaren: 'Je ontdekt en hoort steeds nieuwe dingen.' De voorstelling die u vanavond te zien zult krijgen, valt dus niet zomaar samen met de allereerste try-out. Die duurde bijvoorbeeld nog 5,5 uur, terwijl Internationaal Theater Amsterdam in 2014 afklokte op 3,5 uur (hoorden we daar een zuchtje van opluchting?). De open tekst en zijn losse stijl van regisseren zorgen er volgens Van Hove voor dat de acteurs fris blijven. 'Ik noem Scènes vaak een freejazzvoorstelling', zegt hij. 'Er is veel ruimte voor improvisatie.'

De acteurs zijn natuurlijk ook, 'goede wijn'-gewijs, veranderd sinds 2005 – al is niet elke originele speler nog van de partij. Johan Pulinckx, die al van in het prille begin de jonge Johan vertolkt, probeert elke voorstelling opnieuw voor ogen te houden 'dat het publiek er wél voor de eerste keer is.' Hij en zijn personage zijn doorheen de jaren wat gekalmeerd, geeft hij toe. 'Ik was bij de eerste voorstellingen nog een enorme spring-in-'t-veld en dat neem je mee op het podium. In 2005, op mijn 24ste, was er niet zoveel verschil tussen mij en de jonge Johan. Ik was nog net zo naïef als hij in de liefde.' Nu lacht hij dat hij misschien stilaan beter geschikt is om 'een van de oudere Johannenen te spelen.'

Echtscheidingsepidemie

De geschiedenis van Scènes uit een huwelijk gaat eigenlijk nog veel verder terug dan 2005. Het stuk is namelijk van de hand van Zwedens meest bekende toneel- en filmregisseur, Ingmar Bergman, die Scènes oorspronkelijk (en dan hebben we het over 'back in 1972') opvatte als een televisiedrama. De zedelijke televisiereeks was bijzonder populair. Zo wil de legende dat de straten van Oslo volledig verlaten waren zodra de begingeneriek door de huiskamers zweefde. Bergman aarzelde dan ook niet om zijn tv-drama later om te toveren tot een drie uur durende film voor de internationale markt.

Scènes uit een huwelijk is volgens Van Hove 'een modern meesterwerk'. De regisseur vindt het 'een van de meest toonaangevende werken' uit carrière van Bergman. Die laatste wist dan ook waarover hij sprak. Hij kon inspiratie putten uit zowat dertig jaar huwelijkservaring met maar liefst vijf verschillende echtgenotes – een periode doorspekt met affaires – en voelde naar eigen zeggen een sterke verwantschap met zijn personages Johan en Marianne.

'Ik heb een genegenheid opgevat voor deze mensen terwijl ik met ze bezig was', zo liet Bergman zich ooit ontvallen. 'Ze vertellen een hoop nonsens en zeggen nu en dan iets zinnigs. Ze zijn nerveus, gelukkig, egoïstisch, dom, vriendelijk, wijs, opofferend, aanhankelijk, kwaad, lief, sentimenteel, onuitstaanbaar en beminnelijk.' Bergmans band met het 'beminnelijke' (en bekvechtende) koppel was zo sterk dat hij in 2003, op vijftientigjarige leeftijd, een vervolgfilm maakte op Scènes uit een huwelijk. In Saraband – volgens Bergmans 'zijn laatste werk' – ontmoeten Johan en Marianne elkaar nog eens na meer dan dertig jaar, met alle gevolgen van dien.

Vierluik over het huwelijk

Scènes uit een huwelijk neemt de intieme verhouding tussen twee personen onder de loep en is pijnlijk herkenbaar voor iedereen die een lange relatie heeft of gehad heeft: affectie en irritatie wisselen elkaar af, de partners voelen zich onbegrepen door, en onzichtbaar voor, de ander, en kleine misverstanden bouwen doorheen de jaren op tot ijsschotsen die maar net onder het wateroppervlak zitten (en waartegen het huwelijksbootje amper bestand is).

Deze emotionele orkaan maakt deel uit van een vierluik dat Van Hove wijdde aan het huwelijk. De regisseur verklaart de nood aan cycli vanuit een verlangen naar 'verdieping, ook bij het publiek': 'Zelf voel ik dat ik eens goed moet nadenken, ook theatraal. Het is geen onzekerheid of vernieuwingsdrang, maar een moment in mijn leven. Ik maak nu 25 jaar toneel, het is meer dan ooit serious, merk ik.'

Waarom net het huwelijk als thema om verdieping vroeg, is voor Van Hove eveneens glashelder. De Internationaal Theater Amsterdam-leider beschouwt het als 'de kleinste band tussen twee mensen'. Daarin leren we met elkaar omgaan en ontdekken we hoe de liefde eruitziet – een gezicht dat niet altijd even fraai is, getuige de ruzies en soms zelfs lichamelijke gevechten die je als Scènes-toeschouwer vanop de eerste rij gadeslaat. (Het was trouwens niet uitzonderlijk dat de acteurs tijdens repetities blauwe plekken opliepen.) Van Hove vat samen: 'Scènes uit een huwelijk laat zien hoe moeilijk het is om lief te hebben en samen te leven.'

Wat dan met de Islam?

Scènes – althans de versie van Van Hove – ontkiemde niet bepaald in een politiek rustige periode. Theo van Gogh was net doodgeschoten en de herinneringen aan de twee vliegtuigen die zich in de Twin Towers boorden, waren nog behoorlijk vers. Van Hove kreeg kritiek omdat hij voor een 'escapistisch' huwelijksvierluik koos terwijl de wereld op z'n kop stond (die positie houdt de bol intussen natuurlijk al een tijdje dapper vol). Waarom maakte Nederlands grootste gezelschap geen stuk over de Islam, bijvoorbeeld?

Van Hove vindt Scènes uit een huwelijk, als 'een ode aan de tolerantie', net heel maatschappelijk relevant. 'Bergman laat zijn personages een belangrijke stap zetten: ze tolereren elkaar', legt hij uit. 'Tolerantie betekent de acceptatie van de ander als ander. Als de ander dingen doet waarmee je het niet eens bent, kán je die wel aanklagen, maar je laat het. In onze maatschappij is de tolerantie ver zoekgeraakt. Of men beweert

dat de tolerantie te ver is doorgeslagen.

Bergman laat juist zien dat tolerantie nooit ver genoeg kan gaan, dat het de basis is voor een samenleving.'

Volgens Van Hove leent toneel zich niet tot 'directe commentaar', maar gaat politiek theater over ruimere vraagstukken, zoals 'Hoe kunnen we samenleven?' Als je je vergrootglas richt op twee mensen die besluiten als eenheid door het leven te gaan, dan heb je volgens hem meteen een miniatuurversie van al wat er in de samenleving fout of goed kan lopen. 'We moeten leren dat iederéén "een ander" is', zo formuleert hij zijn tegenargument voor 'eigen volk eerst'-leuzen.

Speciale scenografie

Scenograaf Jan Versweyveld creëerde een intieme setting voor Van Hove's intieme ontleding van de kleinste unit in onze samenleving. Midden op het podium plantte hij een driehoekige ruimte neer, en langs de drie zijden ervan creëerde hij drie speelvlakken die tegelijkertijd bevolkt worden door 'een Johan' en 'een Marianne' uit een bepaalde tijd. Alwin Pulinckx en Claire Bender geven in dit simultaantheater gestalte aan het jonge koppel dat de toekomst nog rooskleurig tegemoetziet. De 'middelste Johan en Marianne', vertolkt door Bart Slegers en Camilla Siegertsz, is die naïviteit kwijt, maar heeft de hoop nog niet opgegeven. Het oudste koppel, in wiens huid Hugo Koolschijn en Janni Goslinga kruipen, heeft daarentegen duidelijk trauma's en is ronduit cynisch geworden.

Alvast benieuwd welke van de drie koppels u het eerst te zien krijgt, en welk samenspel tussen heden, verleden en toekomst daardoor ontstaat?

Lies Xhonneux

Credits

van Ingmar Bergman
regie Ivo van Hove
met Alwin Pulinckx, Claire Bender, Bart Slegers, Camilla Siegertsz, Hugo Koolschijn, Janni Goslinga, Celia Nufaar, Charlie-Chan Dagelet, Benjamin de Wit en Maartje van de Wetering

vertaling Karst Woudstra

scenografie, lichtontwerp, kostuums, foto Jan Versweyveld

De productie kwam tot stand met medewerking van Auteursbureau ALMO bvba in opdracht van Josef Weinberger Ltd, Londen en de Ingmar Bergman Foundation.

Bronnen

Beeckmans, Joke. "Scènes uit een huwelijk" raakt iedereen." NRC, 6 november 2014.

Cloostermans, Mark. 'De seksueel daad is een agressieve daad. Toneelgroep Amsterdam speelt "Scènes uit een huwelijk" en "Bedrog".' De Standaard, 2 februari 2005.

De Singel, 'Ivo van Hove. Toneelgroep Amsterdam. Scènes uit een huwelijk.' Programmaboekje, maart 2005.

Hillaert, Wouter. 'Ivo van Hove regisseert "Scènes uit een huwelijk".' De Morgen, 12 maart 2005.

Takken, Wilfred. 'Ruimte voor het mirakel. Bij de repetities van "Scènes uit een huwelijk".' NRC Handelsblad, 28 januari 2005.

www.tga.nl

www.warande.be